

Brukerveiledning lesing, for foreldre

Veilederversjon 1.0

Du sitter foran datamaskinene og har fått i oppgave fra skolen å øve Tempolex med barnet ditt. **Hvor starter jeg, tenker du!** Les denne veilederen og etter kort tid kan du sette gang med å lede leseøvinger og fokusere på de riktige tingene. På denne måten legger du fundamentet for å lede øvingen mest mulig effektivt og få best mulig fremgang hos barnet ditt. Det er skolen som bestemmer hva det skal øves på. Hjemmet bidrar med å gjennomføre øving som lekse, vanligvis en øving hver dag i uken.

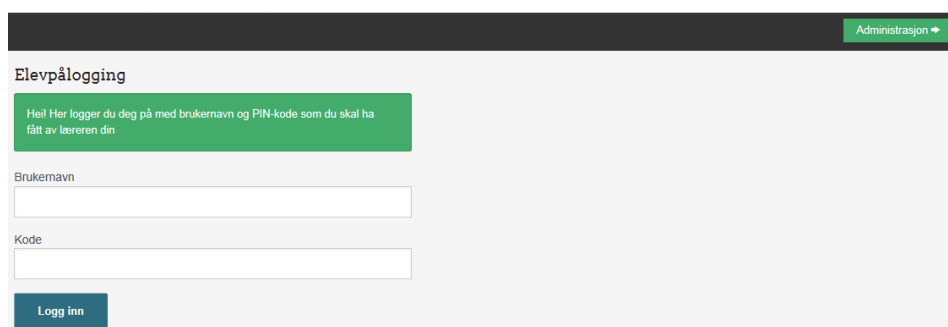
Hvordan en logger seg på for å øve

Øvingen foregår på internett, slik at en må ha en datamaskin eller nettbrett der en kan logge seg på internett. Det kan øves med PC, Mac, ulike nettbrett.

2

Gå til www.tempolex.no. Klikk på fanen «Pålogg Web-versjonen» under fanen «Øving».

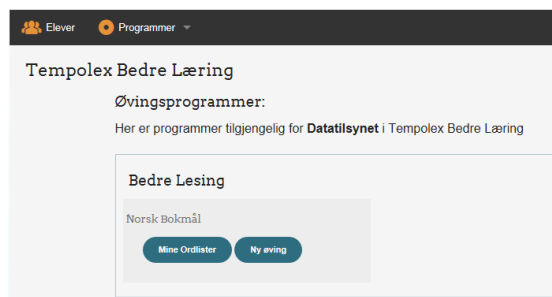
Klikk på linken: «Lærer-elev-tilgang». Følgende kommer opp:

The screenshot shows a login page titled "Elevpålogging". At the top right, there is a green button labeled "Administrasjon". Below the title, a green box contains the text: "Hei! Her logger du deg på med brukernavn og PIN-kode som du skal ha fått av læreren din". There are two input fields: "Brukernavn" and "Kode". Below these fields is a blue button labeled "Logg Inn".

Legg inn «Brukernavn» og «Kode» (passord) som lærer har laget.

Følgende side kommer opp:

The screenshot shows the user interface for a teacher. At the top, there are navigation tabs for "Elev" and "Programmer". The main heading is "Tempolex Bedre Læring". Below this, it says "Øvingsprogrammer:" and "Her er programmer tilgjengelig for Datatilsynet i Tempolex Bedre Læring". A box titled "Bedre Lesing" contains the text "Norsk Bokmål" and two buttons: "Mine Ordlister" and "Ny øving".

Klikk på: «Ny øving»

Gjennomfør øving

Klikk «Ny øving» for det programmet det skal øves med. Da kommer dette bildet opp:

Ny Bedre Lesing-øving

Ordliste

Tema
02-Ortografisk vei

Katalog
01-Høyfrekvente Korte Ord

Ordliste
01-Ord

Valg

Standard randomisering

Øvingstid 30

Antall ord 4

Skriftstørrelse Stor

3

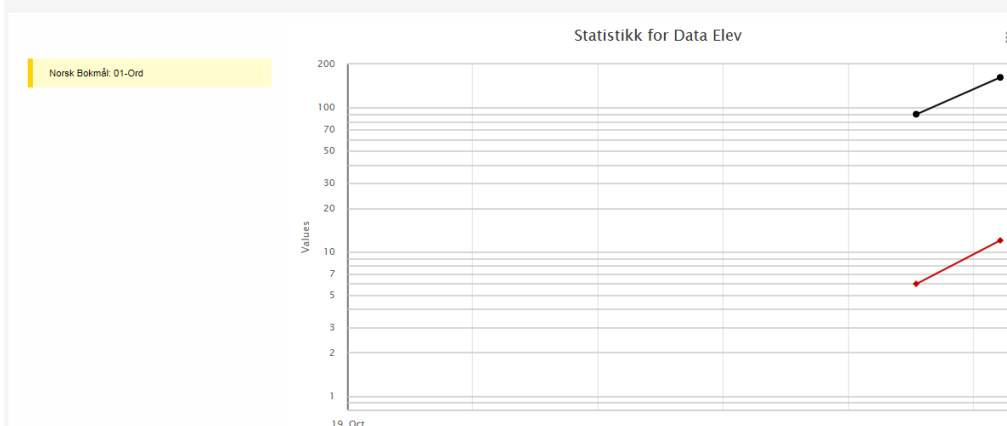
Her velges Tema, Katalog og Ordliste

Når det øves hjemme med lekse som barnet har fått på skolen, så skal en øve med den ordlista som kommer opp når en har klikket på knappen «Ny øving». Dvs. en skal ikke røre innstillingene for Tema, Katalog eller Ordliste. Heller ikke innstillingene under overskriften Valg. Se lengre nede forklares hvordan en skal øve.

Etter 10 øvingsomganger lagres resultatene automatisk. Klikk da på «Vis statistikk».

Øvingsrunde	Riktige lest/minutt	Feil/min
1	90	6
2	102	0
3	96	0
4	12	12
5	102	0
6	96	6
7	78	24
8	84	12
9	72	24
10	78	24

Statistikk for dataelev

NB! En økt består av 10 omganger. Første dag en øver på en liste, er det aller første omgang som går til statistikk. Fra og med dag to er det beste omgangsresultat som går til statistikk. Øves det flere ganger samme dag er det dagsbeste omgangsresultat som går til statistikk.

Øvingsprinsippene i «Tempolex bedre læring»

«Tempolex bedre læring» er et system for innøving og automatisering av basisferdigheter i lesing, matematikk og engelsk, samt språklyder hos barn med artikulasjonsvansker og for fremmedspråklige for å automatisere norske språklyder.

Øvingen baserer seg på stor grad av gjentakelse med økende tempo inn til ferdigheten er automatisert (går av seg selv). Systemet tar opp data hele tiden, slik at en kan følge med på barnets utviklingen dag for dag.

Når en ferdighet er automatisert kan barnet gjennomføre ferdigheten med minimalt bruk av intellektuelle ressurser og energi. Teknisk lesing, basisferdigheter i matematikk, norske språklyder og engelske lyder (uttale) er ferdigheter det er viktig at er godt automatisert.

I «Tempolex bedre lesing» leser barnet en liste med lyder eller ord, så fort og riktig han kan. Listen leses **10** ganger, **30** sekunder hver omgang som i sum er en **økt**. Listen leses om igjen og om igjen, så mange **økter** som nødvendig, til den leses helt riktig og med et tempo på **80** til **100** ord per minutt. 80 til 100 ord pr. minutt er definert som flyt. Når flytmålet er nådd vil det si at barnet leser listen med flyt. Eller en kan si at lydene/ordene er automatisert i barnets hjerne. Det øves typisk sett **2** til **4** økter per dag. Det vil si 5 minutter effektivt, i praksis 7-8 minutter, per økt.

Det øves i to faser, **Etableringsfasen** og **Flytfasen**: **Etableringsfasen** for å etablere en ny ferdighet. **Flytfasen** for å overlære/automatisere ferdigheten. Når en øver for å forbedre (automatisere) en ferdighet en kan i noen grad fra før, begynner en direkte med **Flytfasen**. Prinsippet er at hjernen skal få så mange repetisjoner som mulig pr. tidsenhet (pr. minutt).

Enkel fonologisk vei og lydmetoden

Generelt sett har barn med tekniske lesevaner vansker med å oppfatte, lære og automatisere samsvaret mellom bokstaver i skrevne ord og språklydene i talte ord. Derfor bør alle barn og særlig barn med tekniske lesevaner (avkodingsvansker) lære seg å lese ved hjelp av en lyderingsmetode.

De må lære seg å sette lyd på bokstavene i ordet som skal avkodes (leses). Videre må de lære seg å trekke lydene sammen for å finne frem til det skrevne ordet. God bokstavkunnskap og god bevissthet om lydene til bokstavene, er fundamentet i leseopplæring basert på fonologisk vei.

Mestring av fonologisk vei er fundamentalt, fordi den setter oss alle i stand til å lese nye og ukjente ord på egenhånd.

Barna bør først lære de lydrette bokstav-lyd kombinasjonene, fordi det er enklest.

Lydrett lesing vil si at en leser ord som er skrevet slik de leses, lyd for lyd. (Ordeksempler: i-s, t-o, f-ø-r, h-i-t, p-e-n, v-i-t-e, s-t-a-r-t-e). Lesing av ord, lyd for lyd (bokstav for bokstav) kalles «**Enkel fonologisk vei**».

[Her kan du høre lydene til bokstavene](#), for deg som trenger en påminning for å være sikker, eller for deg som ikke husker lyden til en bestemt bokstav (for de bokstavene det oppgis to lyder, velg en av de når du øver).

Kort om ordlistesystemet i «Tempolex bedre lesing»

«Tempolex bedre lesing» inneholder hundrevis av ordlister under følgende temaer:

Tema 00 - Kartlegging

Tema 01 - Enkel fonologisk vei

Tema 02 - Ortografisk vei

Tema 03 - Avansert fonologisk vei: Om stavelser, rim og opptakter

Tema 04 - Om bøyningendelser

Tema 05 - Fortellinger, fabler og vers

Tema 06 - Ikke-lydrette ord

Tema 07 - Morfermlesing

Tema 08 - Egne ordlister

Ordlisterne er systematisert med gravis økende vanskegrad og med en progresjon som bygger på kunnskap lese- og språkforskere har forsket frem de siste 50 årene.

Viser her litt om hvordan ordlistesystemet er bygd opp. Dette er ikke noe du som forelder trenger å sette deg inn i, men greit å vite litt: **00 - Kartlegging**, **01 - Enkel fonologisk vei**, **02 - Ortografisk vei**, **03 - Avansert fonologisk vei** og **05 - Fortellinger, fabler og vers**. (denne versjonen tar for seg frem til og med Ortografisk vei, men prinsippene for øving er de samme for avansert fonologisk vei. 05 – Fortellinger, fabler og vers kan øves som en gjør ved tradisjonell repetert lesing).

Ordlister-systemet er bygd opp med **Tema**, **Katalog** og **Ordlister**.

Tema 00 – Kartlegging

01 - Kartlegging av lyder

01 - Kartlegging av lydkunnskap - små bokstaver

02 - Kartlegging av tempo i lydavgkodning

01 - Kartlegging av tempo i lydavgkodning av små bokstaver

03 - Kartlegging av tempo i ordavgkodning

04 - Kartlegging av lesetempo sammenhengende tekst

Tema 01 - Enkel fonologisk vei

01 - Innlæring av bokstavlyder

01 - Bokstavlydene - l i m s e a r å

02 - Ord med l

03 - Ord med i

10 - Bokstavlydene - v n y f o d u t

11 - Ord med v

27 - Bokstavlydene - b ø g p k h æ j

02 - Høyfrekvente lydrette to-lydsord

01 - Høyfrekvente lydrette to-lydsord

03 - Setninger med lydrette to-lydsord

01 - Setninger med høyfrekvente to-lydsord

04 - Høyfrekvente lydrette tre-lydsord

01 - Høyfrekvente lydrette tre-lydsord

05 - Tekster med lydrette tre-lydsord

01 - Setninger med lydrette tre-lydsord

16 - Fortellinger med lydrette tre-lydsord

06 - Supplement – Nonord

07 - Grafemer med flere bokstaver

(For en fullstendig og detaljert oversikt over katalogene se:
Veileder i bruk av "Tempolex bedre lesing" med utgangspunkt i Temaene
- **Veilederversjon 2.0**).

Om å øve flyt med «Tempolex bedre lesing»

Den mest vanlige bruken av «Tempolex bedre lesing» er øving av leseflyt med barn som har knekt lesekoden, men som leser sakte sammenlignet med sine medelever. Når en øver for å forbedre (automatisere) en ferdighet en kan i noen grad fra før, begynner en direkte med **Flytfasen**. Det øves for å etablere flyt, det vil si at det øves til det barnet øver på gjøres uanstrengt og uten å måtte tenke seg om. Flyt er her rimelig synonymt med overlæring/automatisering.

Det øves slik: Barnet trykker på ordskilleren og det presenteres ett eller flere ord på skjermen, avhengig av hva leseleder har bestemt (se teknisk veileder for hvordan programmet fungerer). Barnet leser ordet/ordene. Barnet trykker frem neste linje med ord med ordskilleren og leser ordene osv. Foreldre registrerer feil leste ord ved å klikke med høyre musetast eller på bokstaven F eller tallet 1 på tastaturet. Sveip mot høyre på nettbrett.

Det øves i **10 omganger** á **30** sekunder, **2** til **4** ganger daglig. 10 omganger er lik **en økt**, og utgjør totalt 5 minutter effektiv øving. Hjemme øves det vanligvis en gang.

Når en øvingsomgang er over presenteres en tabell som viser antall riktige og antall feil leste ord per minutt. Mellom noen av de 10 omgangene øves det på ord som barnet leser feil eller unøyaktig. Selve øvingstiden er helling, dvs. at foreldrene retter ikke noe eller sier ikke noe når barnet øver de 30 sekundene hver omgang består av.

Det beste resultatet i løpet av en øvingsdag overføres til en statistikkfil som igjen lager en kurve (unntak: Det er resultatet fra aller første omgang som registreres når barnet begynner med ny ordliste, ellers er det rekorden i løpet av dagen). Kurven viser barnets fremgang og ansporer barnet til å øve. Læreren følger med på at fremgangen er tilfredsstillende eller om øvingsopplegget bør justeres.

Øvingen på en ordliste fortsetter til barnet oppnår et tempo mellom 80 til 100 ord per minutt, og ligger der i noen dager (gjelder barn fra 4. klasse av). Da har barnet per definisjon oppnådd flyt. Lærer finner frem neste ordliste og øvingen fortsetter på samme måte med nye ord.

Flytkriteriet som benyttes her er egentlig et minimumskriterium for flyt for øving med ord. Når en øver med ord har en som hovedregel flere ord på linja. Med flere ord på linja gjør det lettere å oppnå flyt (mindre tid kases bort til linjeskift). En del elever oppnår bedre resultater enn minimumskriteriet. Dvs. de oppnår et tempo på 100 - 120 ord per minutt. For disse barna bør flytkriteriet flyttes opp til 100 - 120. En tommelfingerregel er at flytkriteriet settes til det nivået tempoet stabiliserer seg på, og det øker etter hvert som barnet får mer trening.

For de yngste barna må en operere med lavere flytkriterium:

Minimumskriterier for avkoding av ord

	Trinn 1	Trinn 2	Trinn 3	Trinn 4
Antall leste ord per minutt (rekord)	30-50	40-60	60-80	80-100

Øving på feil leste ord:

Merk deg ordene som leses feil, slik at ordene kan øves på når siste linje kommer frem på skjermen etter endt øvingsomgang. Det vil si at øving på feil leste ord skal foregå mellom leseomgangene. Velg et av de ordene som hyppigst leses feil. Pek på ordet og spør barnet hva det står. Ofte leser barnet ord riktig i denne settingen. Leses ordet feil så les det riktig. Øv noen ganger ved at du leser ordet riktig og barnet gjentar etter deg. Fortsett med neste omgang. Mellom øvingsomgangene øves det kun på ett ord om gangen, helt til det ordet blir lest riktig. Velg så et annet ord som ofte leses feil. Finnes ikke det ordet du holder på å øve på, på den linja som vises på skjermen, vent til etter neste øvingsomgang. Øv ikke på feil leste ord etter hver omgang, men mellom noen av omgangene.

Type feil

Eksempel

Ordet mangler ending eller siste bokstav.

Vårt blir til **vår**.

Ordet får en ekstra bokstav.

Klar blir til **klare**.

Forvekslinger av bokstaver.

Leser ord bakvendt.

Ombytting av bokstaver.

Lydrett lesing.

Feil trykk eller uttale.

Eks. feiltyper ikke-lydrette ord

Leser noe annet enn det som står.

Leser ordet riktig, men retter til feil lest.

Hopper over ord.

Ord som leses av leseleder for å få eleven i gang igjen når han stopper opp.

Dersom barnet leser feil, en retter spontant.

Dem blir til **den**.

Med blir til **dem**.

Bli blir **bil**.

Leser **seg** i stedet for «**sei**».

Mange varianter, men vanlig feil er å lese enkeltbokstav når det står dobbel. **Mate** når det står **matte**.

Når e skal uttales æ, er – o skal uttales å – som

Gir feil.

Gir feil.

Gir feil.

Gir ikke feil.

Listen er ikke uttømmende, men gir eksempler på hva som skal registreres som feil. Noen ganger må en gjøre skjønnsmessige vurdering.

De barna som ikke oppnår et tilfredsstillende tempo, bør øke antall økter pr. dag en periode, for å se om det medfører økt lesetempo/bedre leseflyt.

For de barna som det viser seg at ikke får opp lesetempoet tilstrekkelig, bør gjennomgå en kartlegging mht. hvor mange lyder de klarer i løpet av ett minutt. Befinner de seg under 60-70 lyder pr. minutt bør de øve flyt med bokstavlyder, med det mål å oppnå høyere tempo. Tempoet i evnen til å si lydene til bokstavene raskt har betydning for lesetempoet. Denne kartleggingen tar lærer seg av.

Viktig at det også leses i bøker. Lesesenteret ved Universitetet i Stavanger har laget en oversikt over [lettlestbøker](#) utgitt ved norske forlag. Bøkene er katalogisert i ulike nivåer etter vanskegrad.

